

Statistisk analys

Thomas Furusten
Analysavdelningen

08-563 085 12
thomas.furusten@hsv.se
www.hsv.se

2012-02-07 2012/2

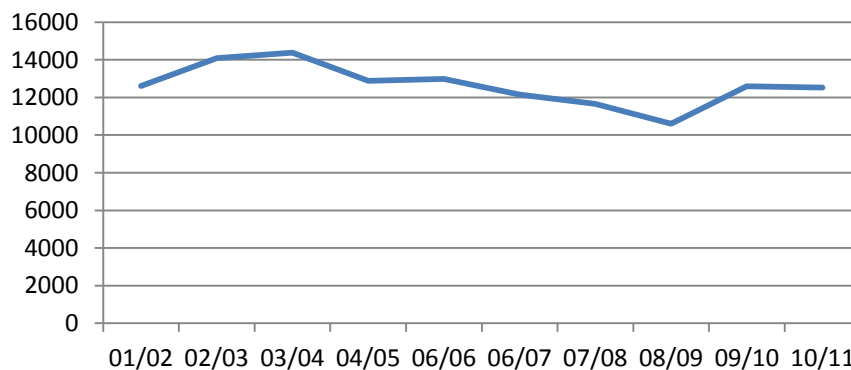
Läraryrket – nybörjare och examinerade

Antalet nybörjare på läraryrket har minskat hösten 2011, men antalet lärarexamina har ökat stort efter införandet av lärarlegitimation.

Minskningen av antalet nybörjare beror förmodligen i hög grad på osäkerhet som uppstått i och med förändringarna i den nya läraryrket tillsammans med den mediala och politiska diskussionen om läraryrket.

Läsåret 2009/10 avbröts den trend av minskade nybörjartal till läraryrket som pågått i fem år. Läsåret 10/11 ligger antalet nybörjare kvar på över 12 500.

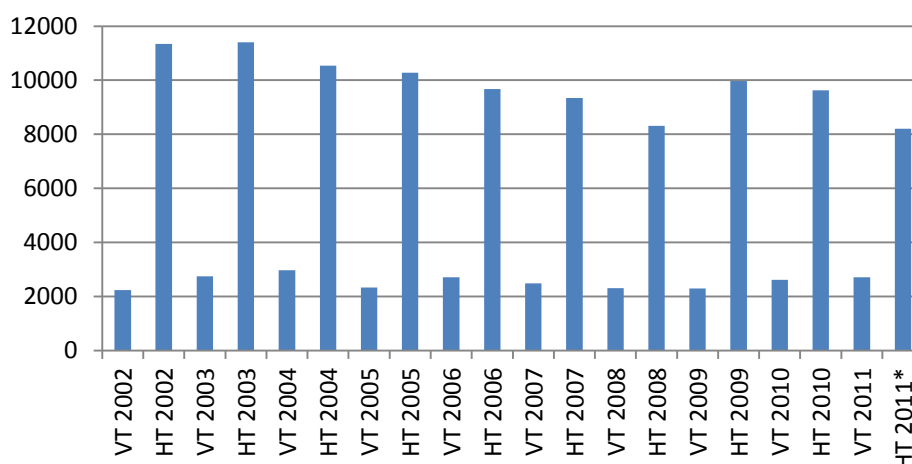
Nybörjare på lärarexamensprogram 2001/02 till 2010/11

En stor minskning har emellertid skett i nybörjartalen hösten 2011 jämfört med hösten 2010, enligt diagrammet på nästa sida. Enligt de preliminära uppgifterna har antalet nybörjare på läraryrket minskat med 15 procent sedan förra hösten. Detta är en nedgång som innebär en återgång till 2000-talets lägstanotering höstterminen 2008. Generellt har nybörjartalen bland de svenska högskolenybörjarna gått ned med sex procent hösten 2011¹, vilket innebär att läraryrket – även om den följer en generell trend – utmärker sig som den av de stora utbildningarna som tappat flest nybörjare.

¹ Högskoleverket 2011, *Antalet nybörjare i högskolan minskar*, statistisk analys 2011–11/22

Nyborjare på lärarexamensprogram, termin

*Preliminär uppgift, antal registrerade nybörjare t.o.m. oktober 2011. Denna preliminära uppgift brukar inte förändras nämnvärt.

Läsåren 2002/03 och 2003/04 var rekordår i antalet nybörjare på lärarutbildning. Detta berodde till stora delar på effekter av kunskapslyftet som under perioden 1997–2002 gav många en ny chans att skaffa sig behörighet för högskolestudier. En annan faktor var tillkomsten av nätuniversitetet som bidrog till att öka tillgängligheten till kursutbudet genom att distansutbildning ökade. Dessa effekter för tillströmningen till lärarutbildning klingade därefter av under flera år.

Den stora uppgången i antalet nybörjare hösten 2009² stämde överens med uppgången för de flesta utbildningar det året. Uppgången berodde på att antalet 19-åringar då var rekordstort, samtidigt som konjunktur- och arbetsmarknadsläget spelade stor roll för antalet sökande till högre utbildning³.

Orsaker till att antalet nybörjare på lärarutbildningar har minskat kraftigt höstterminen 2011 kan vara den negativa publiciteten i samband med examenstillståndsprövningarna för den förändrade lärarutbildningen. Tillståndsprövningarna medförde att många lärosäten inför läsåret 2011/12 rekryterade studenter med brasklappen att det inte var garanterat att de skulle få beviljade tillstånd att utfärda examina. Parallellt fördes en allmän debatt om påstådd låg kvalitet i skolan och om läraryrkets status. Om nedgången hösten 2011 beror på osäkerhet som uppstått på grund av förändringar i systemet, och till

² Lsåret 2009/10 var antalet högskolenybörjare högre än någonsin tidigare. *Universitet & högskolor*, Högskoleverkets årsrapport 2011, rapport 2011:8 R.

³ Andersson och Hagsten (2010) visar att inflödet till den högre utbildningen i Sverige ökar när arbetsmarknadsläget försämrats. (*Konjunkturkänslighet i efterfrågan på högre utbildning, en panelstudie av förvärvsintensitetens inverkan på andelen sökande och nybörjare*, Ekonomisk debatt, årgång 38(8), sidorna 76–85.)

diskussioner knutna till dessa förändringar, kan den bedömas vara av temporär karaktär.

Tabellen nedan beskriver hur nybörjarna på lärarutbildningsprogram är fördelade per högskola och inriktning mot tidigare och senare år. Med förändringarna i den nya lärarutbildningen kommer dessa inriktningar framöver att statistiskt presenteras på ett annorlunda sätt, för att spegla även den nya lärarutbildningen.

Nybörjare på lärarexamensprogram 2010/11, per högskola och inriktning

	Tidigare år	varav förskola*	Senare år	Övrigt	Totalt
Gymnastik- och idrottshögskolan			50	2	52
Göteborgs universitet	588	586	416	68	1 072
Högskolan Dalarna	171	164	257	37	465
Högskolan i Borås	307	242	44		351
Högskolan i Gävle	244	159	57	21	322
Högskolan i Halmstad	93	44	88		181
Högskolan i Jönköping	227	128	117	12	356
Högskolan i Skövde	96	96	12		108
Högskolan Kristianstad	376	376	103		479
Högskolan på Gotland	41	41			41
Högskolan Väst	175	145	83		258
Karlstads universitet	356	208	399		755
Konstfack			27		27
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm				38	38
Kungl. Tekniska högskolan			42		42
Linköpings universitet	421	192	387	16	824
Linnéuniversitetet	530	366	315		845
Luleå tekniska universitet	164	117	46	9	219
Lunds universitet			54		54
Malmö högskola	621	557	394		1 015
Mittuniversitetet	306	298	57		363
Mälardalens högskola	286	286	160		446
Stockholms universitet	865	838	978	219	2 062
Södertörns högskola	423	310	120		543
Umeå universitet	174	108	329		503
Uppsala universitet	249	131	422	30	701
Örebro universitet	101	83	231	67	399
	6 814	5 475	5 188	519	12 521

*Observera att "varav förskola" är en delmängd av "tidigare år".

Ett par lärosäten – Högskolan på Gotland och KTH – har registrerade nybörjare trots att de inte har tillstånd att utfärda examina. Detta beror på samverkan mellan beställande lärosäte – det lärosäte som utfärdar examen – och verkställandelutförande lärosäte, det vill säga det lärosäte där studenten faktiskt utbildar sig.

Den nya lärarutbildningen

Den nya lärarutbildningen som infördes 2011 är indelad i fyra olika examina: förskolläraryxamen, grundläraryxamen, ämnesläraryxamen och yrkesläraryxamen. Grundläraryxamen har tre olika inriktningar: fritidshem, förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, samt grundskolans årskurs 4–6. Ämnesläraryxamen har två olika inriktningar: grundskolans årskurs 7–9 samt gymnasieskolan.⁴

Alla lärosäten fick under 2010/11 ansöka om nya examenstillstånd för att få ge den nya lärarutbildningen. 28 lärosäten har fått tillstånd att utfärda läraryxamina med en eller flera av ovanstående inriktningar.

Examina

Den 1 juli 2011 infördes krav på lärarlegitimation för att arbeta som lärare och förskollärare. Grundregeln för att kunna ansöka om legitimation är att man har en lärary- eller förskolläraryxamen. Man ska dessutom ha arbetat som lärare alternativt förskollärare i minst ett läsår på heltid eller motsvarande. Legitimationskravet innebär sannolikt att en högre andel än tidigare tar ut sin läraryxamen. Dessutom innebär det att många som har en redan avklarad lärarutbildning och en anställning som lärare tar ut sin examen. Dessa har tidigare inte haft lika stark anledning att begära ut sitt examensbevis.

Troligen är det huvudsakligen legitimationskravet som avspeglar sig i examensstatistiken för läsåret 2010/11. Antalet läraryxamina detta läsår är 11 167 – en ökning med 35 procent från föregående läsår. Den största ökningen läsåret 2010/11 har skett beträffande läraryxamen med inriktning mot tidigare år, där kvinnorna är i majoritet, vilket har inneburit en svag förstärkning av kvinnornas dominans inom dessa inriktningar. Ökningen har emellertid inte inneburit några större skillnader i fördelningen av läraryxamina mellan kvinnor och män jämfört med föregående läsår. En övervägande majoritet av männen, 74 procent, har tagit examen med inriktning mot grundskolans senare år och/eller gymnasieskolan. 33 procent av kvinnorna har examen med denna inriktning. Majoriteten av kvinnorna, 63 procent, har tagit examen med inriktning mot förskola, fritidshem och/eller grundskolans tidigare år. Motsvarande andel för männen är 24 procent.

Vilka lärare kan det bli brist på?

SCB:s *Trender och Prognoser 2011*, prognosticerar att det inom några år kan bli brist på lärare på grund- och gymnasieskolan. Detta på grund av växande barnkullar samtidigt som fler personer med dessa utbildningar pensioneras än vad som examineras.

⁴ Under 2012 kommer lärarutbildningsstatistiken att anpassas efter dessa förändringar.

Frågan om hur denna brist närmare kommer att utvecklas är av olika anledningar svår att besvara. Bilden kompliceras bland annat av att bristen på lärare är ojämnt fördelad geografiskt. Antalet studenter per lärosäte ger inte några tydliga signaler – dels eftersom distansutbildning blivit allt vanligare, dels eftersom många lärosäten har samverkansavtal beträffande lärarutbildningen som gör att det är svårt att med statistikens hjälp uttala sig säkert om på vilken ort studenterna faktiskt befinner sig under sin utbildning.

Beträffande ämneslärare är också ämnesinriktningen avgörande för hur arbetsgivarna upplever tillgången på arbetssökande lärare⁵. Sedan länge råder en brist nationellt på lärare inom matematik, naturorienterade ämnen, teknik samt moderna språk inklusive engelska. För dessa bristämnen finns inga tecken på att situationen kommer att förändras under de närmaste åren. Ämnen där det råder god tillgång på utbildade lärare – både i dagsläget och på några års sikt – är historia, samhällsvetenskap, bild, idrott och musik.

En annan aspekt som komplicerar bilden av hur framtidens lärarbrist kommer att fördelas gäller förändringarna när det gäller de nya lärarutbildningarna. Till att börja med kommer det att ta ett antal år innan dessa förändringar har "satt sig" i systemet, innan anpassningar och korrigeringar har ägt rum som kan visa en entydig utveckling. Vissa av förändringarna i den nya lärarutbildningen ger dock redan nu en del signaler. En av tankarna med förändringen i den nya lärarutbildningen är att lärare utbildade för högre nivåer ska vara behöriga också för att undervisa yngre barn. Inriktningen mot gymnasieskola ger behörighet att undervisa också i grundskolans årkurs 7–9, och inriktningen mot 7–9 ger behörighet att undervisa också i grundskolans årskurser 4–6. Detta kommer sannolikt att förskjuta lärarstudenterna uppåt i sina inriktningsval.

Lärarexamina fördelade per verksamhetsområde

Inriktning på examen	2009/10			2010/11		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Fritidshem	43	29	72	125	38	163
Fritidshem, grundskolans tidigare år	37	8	45	23	9	32
Förskola, fritidshem, grundskolans tidigare år	2 180	213	2 393	2 584	242	2 826
Förskola, grundskolans tidigare år	643	51	694	1 182	103	1 285
Förskola	674	21	695	1 074	41	1 115
Förskola, fritidshem	63	5	68	103		103
Grundskolans tidigare år	538	91	629	686	124	810
Grundskolans tidigare och senare år	10	4	14	16	5	21
Grundskolans senare år	671	274	945	881	385	1 266
Grundskolans senare år, gymnasieskolan	895	531	1 426	1 134	780	2 017
Gymnasieskolan	755	512	1 267	868	598	1 466
Övriga kombinationer av verksamheter	31	20	51	36	27	63
Totalt	6 540	1 759	8 299	8 815	2 352	11 167

⁵ SCB, Arbetskraftsbarometern '11

Tabellen ovan visar en tydlig uppdelning – i den gamla lärarutbildningen – antingen mot grundskolans tidiga år eller mot senare år och gymnasieskolan. Detta ger signaler om brist på lärare i grundskolans mellankategorier – årskurserna 4–6. I den gamla lärarutbildningen kunde lärosätena själva definiera var gränsen gick mellan tidigare och senare år. De nya examensindelningarna innebär en större tydlighet i befogenheterna att undervisa i bestämda årskurser. Detta kan tydliggöra en brist på lärare för årskurs 4–6. Dels eftersom färre studenter sannolikt kommer att välja inriktningen mot årskurs 4–6 som ger en snävare behörighet, dels för att lärosätena sannolikt kommer att följa sökandeintresset och i minskande utsträckning erbjuda dessa inriktningar.

Samma förhållande kan tydliggöra en brist på lärare utbildade för årskurs 7–9. Examinerade ämneslärare kommer att ha behörighet att undervisa både på gymnasieskolan och på grundskolans senare år, medan examinerade grundlärare endast kommer att ha behörighet att undervisa på grundskolan. Det finns därför anledning att befara att ett mindre antal personer kommande år väljer inriktningen mot grundlärarexamen med inriktning 7–9, till förmån för den bredare ämneslärarexamen.

Som nämnts ovan tar det ett antal år för en sådan här förändring att få genomslag, och det är svårt att redan nu uttala sig med bestämdhet om hur det kommer att bli. Vi vet inte hur de framtida lärarna – legitimerade för undervisning i bestämda årskurser – faktiskt kommer att fördelas enligt behoven i skolan.

Elevkullarnas utveckling

Även om lärarbehovet varierar mellan olika ämnesområden följer de huvudsakliga tendenserna elevkullarnas storlek. Skolverkets lägesbedömning 2011⁶ beskriver hur de stora svängningarna i födelsetalen medför att antalet barn i olika skolformer fluktuerar över tiden. Från och med läsåret 2012/13 kommer antalet barn i de lägre årskurserna att börja öka igen efter ett antal års minskning. På gymnasieskolan har antalet elever minskat med 9 000 sedan föregående läsår, och minskningen kommer – baserat på antalet elever i årskurs 9 – att pågå fram till och med 2015 för att sedan långsamt vända uppåt. De som läsåret 2011/12 påbörjar en lärarutbildning med inriktning mot gymnasieskolan kommer alltså att examineras till en arbetsmarknad där lärarbehoven under flera år har varit minskande. Därefter kommer elevantalet på gymnasieskolan att vända uppåt igen.

⁶ *Skolverkets lägesbedömning 2011 Del 2 – Bedömningar och slutsatser*. Rapport 364, 2011.

Antal grundskoleelever i riket läsåret 2010/11, och beräknat antal elever 2011/12–2017/18

Läsår	Åk 1	Åk 2	Åk 3	Åk 4	Åk 5	Åk 6	Åk 7	Åk 8	Åk 9	Åk 1-9
2010/11	103 337	100 126	96 491	95 626	93 224	94 487	95 272	100 301	107 623	886 487
2011/12	106 100	103 300	100 100	96 500	95 600	93 200	94 500	95 300	100 300	885 000
2012/13	106 100	106 100	103 300	100 100	96 500	95 600	93 200	94 500	95 300	890 800
2013/14	110 100	106 100	106 100	103 300	100 100	96 500	95 600	93 200	94 500	905 600
2014/15	110 700	110 100	106 100	106 100	103 300	100 100	96 500	95 600	93 200	921 800
2015/16	111 700	110 700	110 100	106 100	106 100	103 300	100 100	96 500	95 600	940 300
2016/17	113 400	111 700	110 700	110 100	106 100	106 100	103 300	100 100	96 500	958 100
2017/18	115 900	113 400	111 700	110 700	110 100	106 100	106 100	103 300	100 100	977 500

Källa: Skolverket